

SMYSL PRO POHYB A SMYSL PRO ROVNOVÁHU

*Ten, kdo nezná cíl,
jen sotva cestu
přečká.
Půjde ze všech sil,
však stále
dokolečka.*

Christian Morgenstern

Minule jsme si jako první představili hmat. Viděli jsme, že tento smysl nás nevede do vnějšího světa, ale k našemu vlastnímu tělu. Díky hmatu si vlastní tělo uvědomujeme. To je rozdíl například oproti oku. Když se na něco díváme, nevěnujeme samotnému oku žádnou pozornost. Při vidění nemáte nikdy pocit: „Něco se dotklo mého oka!“ To je spíše charakteristické pro hmat. Když se dotýkáme, jsme vázáni na své tělo. Pokusil jsem se vám popsat, jak již od raného dětství, již od kolébky, nás hmat učí oddělit se od původní jednoty, ve které jsme se všichni nacházeli; postupně z ní vyhraňujeme svoji tělesnost. Hmat v sobě zároveň obsahuje pozoruhodný paradox: v hloubi duše nikdy nezapomínáme, že jsme byli zajedno se světem, a žije v nás skrytá touha po této prapůvodní jednotě. Zde pramení i naše potřeba vyjadřovat intimitu dotekem. V skrytu doufáme, že hmatem dosáhneme do světa, ale vždy se odrážíme od jeho povrchu. Nikdy, jak víte, nepronikneme dovnitř. Když něco nebo někoho hladíme a laskáme, je to koneckonců jen iluze. Z této velké touhy, která žije v základech hmatu, z té mocné touhy může v dospělém člověku vzejít pocit, který jsme popsali asi takto: „Je přece něco jako božský svět.“ Za tento pocit vděčíme hmatu. Jinými slovy: kdybychom se nejprve neohraničili, neměli bychom později touhu po božském. Mělo by nám být zřejmé: hmatem nevnímáme svět kolem sebe, ale právě svoji vlastní tělesnost.

Skrze hmat podléháme také určitému pokušení. Tím, že se dokážeme uzavřít do sebe od zbytku světa, podléháme dojmů, že si ve

své duši můžeme tajné a nepozorované leccos dovolit. Můžeme se například na někoho tvářit co nejsrdečněji, zatímco ho v duchu proklínáme. Žijeme v iluzi, že myšlenky „nepodléhají proclení“. Do této oblasti patří i vše, co označujeme jako klamání a lež. Před tímto pokusem varuje Kristus v Kázání na hoře velmi zřetelně. A u Lukáše (B21, L 16,15) čteme: „Bůh zná vaše srdce.“

Se životním smyslem se to má zcela jinak. To je smyslový orgán, kterým vnímáme svou tělesnost a všechny její životní procesy. Životním smyslem si všímáme, jestli se cítíme dobře nebo špatně, zda jsme unaveni nebo na nás něco leze, jestli náhodou nemáme hlad nebo žízeň.

Všechna tato pozorování jsou vjemy našich životních procesů, které můžeme abstraktně popsat jako svou konstituci. V antropologii pak většinou místo abstraktního pojmu „konstituce“ mluvíme o celém komplexu životních procesů, pro které používáme analogicky k řečtině pojem éterné tělo. Rudolf Steiner jej často nazýval tělem utvářejících sil (*Bildekraftleib*), jakýmsi stavebním mistrem naší tělesnosti. Jsou to tedy vlastně tyto jemné éterné procesy v našem těle, přinejmenším jejich duševní stránka, které vnímáme pomocí životního smyslu. Pro lékaře je to také smyslový orgán, kterému vděčí za mnohé. Díky signálům životního smyslu totiž lidé přicházejí na to, že by měli vyhledat lékaře.

Životním smyslem si tedy uvědomujeme naše éterné, životní tělo. Viděli jsme, jak v krajních případech vstupuje tento smyslový vjem do vědomí jako bolest. Otázkou bolesti jsme se důkladně zabývali a došli jsme k tomu, že je v určitém smyslu v naší kultuře velmi potřebná a že tam, kde je potlačována, odklízena z cesty nebo tlumena, nikdy nemůže nastat něco velmi důležitého: soucit. Neměli bychom nikdy s druhým člověkem *soucit*, kdybychom sami nepoznali utrpení. A proto každé dítě občas spadne ze schodů, proto si musí z každé hry venku přinést pár škrábanců a pár boulí, jako by podvědomě chtělo něco vytrpět. Někde hluboko v duši víme, že když se nebudeme v utrpení stále znovu cvičit, nedokážeme nikdy druhému člověku v této oblasti pomoci.

Proto i jako dospělí vědomě hledáme bolestné zkušenosti. Mnoho společenských her spočívá v tom, že se lidé vzájemně dobírají, roz-

čilují nebo se posmívají jeden druhému. Vezměte si, co to znamená, když člověk nedokáže prohrávat, když ho zdrtí i drobnosti a bolí maličkosti. Takový člověk pak stále znova přemítá, co hrozného mu bylo učiněno, a snadno podléhá svodům zlých sil, odplaty a pomsty. Kde to pak skončí!

Nezapomínejme také na to, že i síla *odvahy*, tedy překonání strachu, by se nikdy nevyvinula bez zkušenosti bolesti. Proto také člověk od dětství hledá nebezpečí, chce zkoumat neznámá místa, zlézat nejtěžší hory, zažívat mrazení, které v cirkuse vyvolávají výkony akrobatů a krotitelů divé zvěře. Bez bolesti není ani riziko ani odvaha. Nejde o to žít beze strachu, ale o to, aby člověk rozvinul síly, které mu pomohou strach překonávat. To nám přece velmi zřetelně ukazují nejrůznější pohádky, mýty, báje, rytířské příběhy i legendy o svátých.

Právě skrze zkušenost bolesti dostává člověk nesmírně důležitý impulz vedoucí k soucitu. Děje se tak podivuhodným způsobem. Vždyť kdo nás tím varuje, když cítíme bolest? Takové varování může přijít jen od velmi vysoké instance, neboť kdo proboha ví něco o našem těle a jeho potřebách? Takové vědění je skutečně dostupné jen „pro Boha“; nebo z Jeho blízkosti, protože musí pocházet od té instance, kde je uchována původní *idea* celého těla jako možnost. Původně je totiž tělesnost myšlenkou, ne nějakou malou továrničkou na vyrábění sebe sama nebo něčím takovým, ani jakousi pozoruhodnou shodou náhod, ale myšlenkou ducha. Lidské tělo koneckonců nemůžeme vidět, jakkoli to zní bláznivě, vidíme jen látku, jen výplň. Čím skutečně tělo je, je velkolepá a mocná božská myšlenka, božská symfonie. Pro tuto velkolepou myšlenku lidského těla používáme v anthroposofii pojem *duchový člověk*. A tato instance, tento duchový člověk, je tím, od čeho když se odchylujeme, máme bolesti. Neboť se odchylujeme od božského obrazu člověka a cítíme to na sobě. Při každé bolesti se člověk stáhne do sebe a jako by se zmenšil, od něčeho se oddělil. Každá bolest, nebo přinejmenším její příčina, je zastíněním naší nejvyšší bytosti, duchovního člověka. Dnes stále více přivykáme astrologickým pojmům. Většina lidí velmi přesně zná své znamení, přinejmenším pokud jde o dobré vlastnosti, které k tomuto znamení patří. Také naše smyslové orgány souvisí se znamením zvěrokruhu. Nepředstavujte si přitom něco v tom

smyslu, že určité souhvězdí vysílá taková vlnění, kterými daný smyslový orgán vzniká. Lépe to lze popsat tak, že ve světě prostě působí zcela určité tvůrčí praobrazy, základní principy, a že tyto principy se v makrokosmu vztahují k souhvězdím a mikrokosmu k našemu tělu, k našim smyslovým orgánům. Obojí tedy povstává z jednoho pramene.

V části týkající se hmatu jsem poukázal na velmi jemnou hru, díky které se člověk oklikou přes svět stává tělesně vědomý sám sebe. To odpovídá principu *Vah* (—). Od makrokosmu se dozvídáme, že jsme vlastně mikrokosmem. Tímto způsobem můžeme znamení *Vah* rozumět jako „osahání si“ vztahu mezi makrokosmem a mikrokosmem. Díky hmatu si uvědomujeme sebe sama jako mikrokosmický celek, a to proto, že někde svým tělem neustále narážíme do velkého kosmu. Váhy mají ale ještě jeden zajímavý aspekt. Představme si nějakou, nejlépe co nejjednodušší váhu: prkno s miskou na každém konci a uprostřed volně podložené nebo zavěšené. Co na váhy položíme? Na jednu stranu něco nedůležitého: kameny, závaží. Na druhou stranu „cenné“ věci: jablka, šperky, sýr, cokoliv. Co nyní zvážíme? Zvážit můžeme pouze sílu, kterou ty věci tíhnou k zemi, jejich váhu. Co nezávážíme, je jejich hodnota. Hodnota existuje ve světě, do kterého váhy nemají přístup, který jim zůstává skryt. S hmatem je to stejné: „něco“ tu je, ale co to je, zůstává nerozluštitelnou záhadou. Kvantitou nemůže být změřena kvalita. Váhou nemůže být uchopena hodnota, to důležité a podstatné.

Dalším znamením zvěrokruhu je *Orel* nebo *Štír* (♏), tedy dva naprosto protikladní živočichové. Orel, jak možná sami tušíte, představuje vznešený praobraz člověka. Orel královský může mít rozpětí křídel až dva metry. Staví svá hnízda v nejnedostupnějších výšinách a z výšky, ve které se vznáší, dokáže svými očima rozlišit i drobnou kořist pohybující se dole na zemi. Tu pak uchvátí v střemhlavém letu a vynáší s sebou zpátky do výšin. Proti tomu jako nejostřejší protiklad stojí světloplachý, bojácný štír lezoucí na osmi nohách nízko při zemi, jenž svými klepety zdvihá ze země kořist, aby do ní ocasem zákeřně vstříkl smrtící jed. Existují druhy štírů, které dorůstají do velikosti 3 cm, i takové, které dosáhnou až 17 cm. Ze všech zvířat zvěrokruhu je však určitě štír tím nejmenším. Na otázku, co je vlastně bolest,

můžeme astrologicky odpovědět: Bolest je orlem vržený stín, který se stává štírem. Tento velký protiklad obsažený ve zvěrokruhu, orel svržený ve štíra, má všeobecnou platnost. Pád může nastat jen tam, kde něco bylo nejprve vysoko. Nejhlubší pád zvířetníku je tak zároveň pádem z nej vznešenějších výšin. Znáte asi legendu vyprávějící, že i ďábel byl andělem, vyšší bytostí, jejíž křídla byla spálena. A mohli bychom najít mnoho dalších podobných obrazů. Tak i lidská bolest poukazuje na pád toho nejvyššího. Jako je štír ztroskotáním orla.

Přejdeme nyní k jinému smyslovému orgánu, ke *smyslu pro vlastní pohyb*, a obraťme tak svoji pozornost ke zcela nové oblasti. Pod smyslem pro pohyb si nepředstavujme skutečnost, že se můžeme pohybovat. To je důsledkem schopnosti vlastního pohybu. K této schopnosti však máme také schopnost vnímat, že se pohybujeme. Když se pohybuje někdo jiný, tak jeho pohyb *vidíme*. Když sami pohneme rukou nebo nohou, nezažijeme tento pohyb tak, že bychom ho zvenčí viděli, ale zevnitř *cítíme*, že se pohybujeme. To je smysl pro pohyb. V odborné literatuře je označován jako hluboký svalový smysl.

Patří k pozoruhodným skutečnostem našeho života, že v těle, ve kterém žijeme, nejsme ani zdaleka svrchovanými vládci. Pokud máte křivý nos, nemůžete z něj jen tak jednoduše udělat rovný. Zkuste si na chvíli zastavit své srdce nebo donutit ledviny pracovat usilovněji. Nejde to. V mnoha oblastech své tělo vůbec neovládáme. Vlastně jen v jedné máme rozhodující slovo. Mohu svou ruku pohnout zprava doleva. Mohu zvednout nohu. Je to možné především díky takzvanému příčně pružnému svalstvu. To samo, jasně červené a dobře prokrvené, zase existuje díky ostatním životním procesům. Je tu tedy minimálně jedna oblast našeho těla, která skutečně patří nám. A to také patřičně vnímáme. Uvědomuji si, že se pohybují a že jsem to *já*, kdo se pohybuje. Velmi ošklivě by mě vyděsilo, kdyby se moje ruka najednou začala hýbat nezávisle na mé vůli. Příležitostně může něco takového nastat, například při nervových ticích. Je to velmi nepříjemný pocit, když se vám tělo pohybuje, aniž byste jím hýbali. Obvykle máme ale své tělo pod kontrolou. Můžeme se jím projevovat, pohybovat se v něm a být si toho vědomí. Toto vnímání vědomí nazýváme

smyslem pro vlastní pohyb nebo zkráceně pohybovým smyslem.

Schopnost vlastního pohybu, dynamický princip, nazýváme v antroposofii *astrální tělo*. Rostliny ho nemají, nemohou se hýbat. K tomu se ještě později dostaneme.

Astrální znamená: to co souvisí s hvězdami - tedy i se Sluncem. Možná bychom si to mohli trochu ozřejmit následovně: tak jako Slunce vydává energii, díky které je vše ostatní možné, tak je i astrální tělo zdrojem energie. Každou vteřinu vnáším do svého těla energii; mohu uchopit tento kousek křídly, mohu zvedat nějaké břemeno, mohu vydávat energii. A zdroj této energie nazýváme slunečním tělem, astrálním tělem, hvězdným tělem člověka. Můžeme použít kterýkoliv z těchto pojmů, na tom nezáleží. Důležité je, jaký obsah v nás při tom žije.

Nyní se zaměříme na to, jak vlastně pohyb probíhá. O lidských pohybech Rudolf Steiner jednou pronesl něco velmi podivuhodného: „Podívejte, když mám tady před sebou postavenou sklenici vody a moje ruka se natáhne, aby ji uchopila, řeknu jako normální člověk: ‚Moje ruka se pohybuje ode mne směrem ke sklenici vody.‘ To je, řekl bych, zcela logické. Jenže pro někoho, kdo vnímá nadsmyslově, to vypadá úplně jinak. Ten musí říct: ‚Ne, moje ruka se nepohybuje ode mne ke sklenici, nýbrž od sklenice směrem ke mně. Neviditelná ruka se pohybuje odtud sem.‘“ Naštěstí Rudolf Steiner vždy znova upozorňoval na to, že mu nemusíme jen slepě věřit, ale že máme tyto věci sami studovat a objevovat. Vezměme si proto na pomoc nějakou hezkou a přehlednou ukázkou. Mám například souseda, který žije tady v A. Každé ráno ho vidím, jak vychází ze dveří a - pravidelně ho sleduji - jde vždy do města B. To dělá každý den, takže to mohu velmi podrobně sledovat; mám proto vhodnou příležitost provést na něm výzkumnou studii ve velkém stylu. Přizvu tedy ještě tým vědeckých spolupracovníků. Požádali jsme souseda, zda je ochoten spolupracovat na našem výzkumu, a on souhlasil. Každou půl hodinu musí na chvíli zastavit a poskytnout vzorek moči, který pak analyzujeme, lékař mu zároveň změří tlak. Podrobujeme zkoumání všechno: vylučování potu, dýchání atd. Všechno je na mém sousedovi co nejpodrobněji vyšetřováno, za účelem prozkoumání

jeho přesunu z A do B. Najali jsme i meteorologa, který měří okolní teplotu, tlak a rychlost větru. Máme s sebou i geologa, takže měříme také zemské záření a geomagnetismus. Chceme prostě naprosto přesně znát podstatu jeho každodenního pohybu z A do B. Asi tušíte, že bychom mohli takto pracovat roky a určitě bychom i přišli na velice zajímavé věci. Daly by se napsat celé knihy o tom, co všechno se děje, když tento člověk jde z A do B, nicméně jedno bychom nezjistili: *Proč* vlastně do B jde. Ani se všemi fakty k dispozici tomu nepřijdeme na kloub, i když budeme znát křivky krevního tlaku a tepu, i když budeme mít jeho EEG. Ani sám, ani se stovkou expertů s nejmodernějšími přístroji nikdy nezjistím, proč jde tento člověk z A do B. Bude lepší se na to zeptat jeho sousedů v domě. A pak dostanu odpověď: „Ale v B přece bydlí jeho přítelkyně.“ To je také jediná správná odpověď: „Jde do B, protože jde za svojí přítelkyní.“ Jaký závěr z toho můžeme vyvodit? Jde do B, protože má v *úmyslu* jít do B. Nikdy se tam nevydá, když tento úmysl nemá. Tento úmysl je již přítomen, když 'vychází ze dveří. Jeho myšlenky jsou již v B. Protože má v úmyslu jít do B, je již v B. Tedy svým tělem tam ještě není, ale něčím nadsmyslovým ano. Pokud budeme vycházet od tohoto „pomyslného“ člověka, začíná pohyb v B. Vědci jen vidí, jak se sousedovo tělo pohybuje z A do B. Můj soused je ale v myšlenkách již v B. Říkejme tomu, že je tam metafyzicky, ve vyšší skutečnosti, ve skutečnosti, kterou nevidíme, ale která rozhoduje o té viditelné. A odtud přitahuje svoje tělo k sobě do B. Je to naprosto běžný jev, který všichni znáte. Také moje ruka sáhne po sklenici proto, že vlastně už u té sklenice je. Nikdy bych po sklenici nesáhl, kdybych nepojal takový úmysl. Tak to běží již od okamžiku, kdy se rozhodnu, že tu sklenici chci. Má ruka se dá do pohybu a jen sleduje již přítomný plán. Nemáme ve zvyku brát v potaz nadsmyslové skutečnosti, a ty jsou přítomny všude kolem v nepřeberném množství. Podívejte se třeba na provoz na silnici. Proč všichni ti lidé někam jedou? Protože jeden z nich jede do kina, druhý ke mně a třetí k vám. Každý má svůj neviditelný plán. Co tento provoz řídí? Všechny tyto plány. Když tedy Rudolf Steiner prohazuje počátek a cíl pohybu, má tím na mysli, že člověk s nadsmyslovým vnímáním je schopen vidět i toho „pomyslného člověka“. Tak je tomu se vším, co nějak souvisí s

pohybem člověka. Pohyb nemůžeme nikdy vysvětlit, aniž bychom vzali v potaz za ním stojící úmysl, plán. Něco duchovního, co má moc nad tělesným.

Samozřejmě si uvědomujeme, že vzít sklenici vody nebo jít z A do B jsou jen malé dílky nějakého většího celku, a tím i většího plánu. Takovému plánu můžeme říkat *životní plán* a v anthroposofii ho také označujeme slovem *karma*. O tom se můžeme hodně naučit u Goetha: „Chceš-li se těšit z celku, musíš ho vidět i v těch nejmenších částech.“ Každý pohyb, který činím, je malým dílem mého života. Lidský život je jeho celkem.

To nejpodivuhodnější na tom je, že když říkám „mého života“, tak tím myslím života zcela naplněného „druhými“. Když se někoho zeptám: „Kdo jsi?“, bude mi vyprávět o svých rodičích, rodině, přátelích, učitelích, o kolezích v práci, o svém životním partnerovi, o tom, co rád čte (a co tedy napsali druzí). Jak často se v hovoru ptáme: „Neznáš náhodou toho a toho?“ Biografie člověka je propletena biografiemi druhých. Mnoho zvířat žije ve stádech a smečkách, tedy společně se zvířaty stejného druhu. My žijeme také ve „stádě“, ale v tomto našem stádě je právě každé „zvíře“ jiného druhu.

Jak vypadá jednotlivý lidský život? Je to velký pohyb, který každý člověk vykoná od svého narození k smrti. Obvykle je to tak, že po narození následují první narozeniny, pak druhé, třetí. Zkrátka člověk je ve svém životě čím dál starší, až jednoho dne zemře. To si představujeme jako biografii. Mohli bychom si ji představit i jinak? Mohli bychom jí třeba rozumět jako člověku, který jde z A do B - s celým tím mohutným výzkumným týmem kolem sebe? Rozumíme lidskému životu, když začínáme od počátku? Zkusím vám ten problém trochu přiblížit na krátké skice Goethovy biografie.

Mnohý životopisec píše o tom, jak byl Goethe velmi citlivý a jak to přirozeně vyplývalo z výjimečné citlivosti jeho matky i otce. A protože byl tak citlivý, choval také velikou úctu k přírodě. Když mu bylo šest nebo sedm, postavil si takový malý oltář s kameny, mechem a dalšími přírodninami. Na tomto oltáři zapálil svíčku jen pomocí ranního slunce a lupy: kultický obřad, skutečně podivuhodný u sedmiletého chlapce. O nějakou dobu později viděl, stále ještě jako malý chlapec, loutkové představení s legendou o Faustovi, se kterou taková divadla tehdy

kočovala od města k městu. Zapůsobilo na něj hlubokým dojmem, který nikdy nezapomene. Ještě později začíná studovat a potkává občas sympatickou mladou dívku. Přitom v sobě pořád nosí faustovskou látku a najednou vidíme, jak nám tu vyvstává stále zřetelněji postava Markétky. Sepíše tehdy již i několik scén. O mnoho let později se pak setkává se Schillerem a Eckermannem a také mnoha dalšími zajímavými lidmi, a ti ho podněcují: „Milý Goethe, tolik ses tím již zabýval, co kdybys na tom zapracoval a napsal nám třeba pokračování.“ A tak vidíme přehledně, co všechno vedlo ke vzniku Goethova *Fausta*.

Tak je psáno mnoho životopisů: následující je vyvozováno s předcházejícího. Snažíme se nalézt příčinnou souvislost: to, co jsi zažil v tomto okamžiku, tě nasměrovalo tam a tam. Jeden prožitek je důsledkem jiného prožitku, a tak u někoho postupně vzniká něco muzikálního, u někoho zase kriminálního. Je to předkládáno tak rafinovaně, že jako čtenáři si často zapomeneme položit jednoduchou otázku. Jsou přece tisíce citlivých lidí, tisíce citlivých dětí, a přece si jen málokteré postaví doma takový oltářiček. Tisíce jiných dětí také viděly to loutkové představení, ale žádné jiné pak nenapsalo *Fausta*. Ostatně, který student se neseznámil s celou řadou sympatických dívek? A přece není mnoho lidí, kteří by to dotáhli až ke stvoření postavy Markétky. Ty znamenité lidi, se kterými se Goethe potkával, znala přece i spousta dalších lidí, jejichž literární díla bychom dnes mohli číst.

Vidíte tedy, že je to poněkud složitější. Stojíme před zásadní otázkou: Jak to přijde, že člověk projde životem právě takovým způsobem? Dva lidé - pro jistotu rovnou dvojčata - mohou sedět ve stejné místnosti a číst společně stejnou knihu; přitom je jeden z nich hluboce zasažen nějakou konkrétní větou, která toho druhého ani nezaujme. Proč se nás některé věci dotýkají a jiné vůbec? Jak je to možné, že někdo je probuzen něčím, co druhého nechá klidně spát?

Jakkoliv vlastně vůbec nevíme, proč tomu tak je, máme pro to jeden pěkný pojem. Říkáme, že jsou to naše „předpoklady“. A na tomto pojmu něco je. Neboť co jsou vlastně naše předpoklady? To je skutečná záhada biografie.

Možná se této záhadě můžeme přiblížit následujícím způsobem.

Svůj vlastní život, když se na něj zpětně díváte, můžete rozdělit na dva různé druhy událostí: na věci, které *potkáte* a na věci, se kterými se *setkáváte*. To jsou dvě naprosto odlišná hlediska. Každý denně potká na stovky různých věcí, ale jen s určitými věcmi se setkáváte. U těchto setkání si můžete všimnout, že nejsou nikdy skutečně náhodná. „Nějak“ k vám patří. Když to někdo chce hlouběji vyjádřit, může také říci: „Skoro mi přijde, že všechna moje skutečná setkání jsou něco jako *opětovná shledání*.“ Něco jste sotva zahlédli, někoho sotva viděli, nějakou větu nebo hudbu slyšíte prvně v životě a najednou máte pocit: „To přece odněkud znám.“ V životě se občas stává, že se dva lidé setkají. Nemusí to být hned napoprvé, v prvních minutách, může to trvat déle, ale v určitém okamžiku se oba skutečně setkají a vědí: „My dva spolu něco máme.“ Nemusí jít nutně o přátele. Setkat se můžete i s nepřítelem. Vlastně jediní, se kterými se skutečně setkáváme, jsou přátelé a nepřátelé. Když máte s někým spor, málokdy můžete říci: „Jde to mimo mě.“ Neřeknete většinou: „To je nějaký jiný karmický proud, se kterým já nemám nic společného.“ Ten, s kým máme spor, k nám musí nějak patřit. Takové případy také přeci dávají věci v našem životě vždycky alespoň trochu do pohybu.

Když se tím budete intenzivněji zabývat, zjistíte, že ve vaší biografii se věci ve velkém odehrávají podobně, jako jsme to v malém popsali u uchopení sklenice. Copak by to skutečně nemohlo být tak, že proti jednomu časovému proudu, plynoucímu od narození k smrti, plyne v protisměru jiný časový proud právě od smrti k narození?

Byla by to skutečně tak bláhová představa? Možná to musíme formulovat poněkud jinak: Není snad možné, že bychom na Zemi přicházeli s určitým plánem? Není to snad o mnoho pochopitelnější než „předpoklady“? V čem by takové předpoklady koneckonců měly spočívat? Určitě sídlí v našich chromozomech? Neměli bychom to radši zkusit s hypotézou: Každý člověk přichází na Zemi s určitým plánem?

Možná znáte příběh o Krésovi a Solonovi. Solon byl moudrý člověk a Krésus byl člověk, který toho hodně měl: hodně velbloudů, zemí, žen. Jednou se Krésus setkal se Solonem a říká mu: „Podívej, chtěl bych slyšet tvůj názor: Nejsem snad výjimečný a úctyhodný člověk?“ A na to mu Solon odpověděl slavnými slovy: „To nevím, o tom si nemohu udělat úsudek, dokud se nedozvím, že jsi svůj život

také dobře dokončil.“ Solon si tedy nemůže o Krésovi udělat úsudek, dokud Krésus nezemře. Pak teprve může usoudit, co byl vlastně Krésus za člověka. Je to stejné jako s knihou. Abychom ji mohli posoudit, musíme ji napřed dočíst do konce. Je zajímavé, že bychom i svůj život mohli přirovnat ke knize. Ostatně biografie přece znamená: životopis. Vezměme si nějakou nenáročnou knihu, třeba detektivku. Právě spisovatel detektivního románu začíná psát na poslední straně knihy. Tam je otázka pachatele vyřešena. Odtud musí spisovatel začít psát.

Samozřejmě lidský život není detektivka, nicméně určitá podobnost tu přece je. Lze si jí povšimnout, půjdeme-li trochu do hloubky. Jak umělec tvoří? Představte si třeba básníka při práci. Napadne ho jedna věta, pak nemůže dlouho na nic přijít a pak mu začne přicházet rým za rýmem, až najednou ví, že báseň je hotová. Při tom má básník zcela určitý pocit. Když napíše poslední verš, ví: „O tuhle poslední větu vlastně šlo.“ Tedy i on má pocit, že vlastně pracoval od poslední věty. Každý tvořící umělec ví, když je dílo hotové, když udělá poslední tah perem, že o tohle vlastně šlo. Budeme si muset zvyknout na to, že v nadsmyslovém je vše zdánlivě obráceně než ve fyzickém. Skutečně každá biografie je svého druhu kniha, jejíž koncept, plán, začíná v okamžiku smrti a odtud působí zpět. Teprve v tomto světle můžeme porozumět lidské biografii. Jen tak můžeme pochopit, proč měl nějaký Schiller nebo Eckermann na Goetha takový vliv. I to, proč na něj v dětství zapůsobilo takovým dojmem loutkové divadlo. Protože základní biografické pravidlo zní: *Jen to na vás může udělat skutečný dojem, co bylo jako setkání obsaženo ve vašem plánu.* Jinak by to na vás žádný dojem udělat nemohlo, není myslitelné jak. To je právě ten okamžik déjá vu, okamžik: „To jsem vlastně vždycky hledal a teď to přišlo.“ Proto byste v budoucnu neměli říkat například: *skrze bibli jsem poznal Boha; ale skrze Boha jsem poznal bibli.* Vše, co se snažíme zahrnout pod pojem milosti, získává tímto hluboký smysl. Konečně začínáme chápat něco z lidského pohybu: zevně jde odtud ke sklenici, z A do B, vnitřně ale právě naopak. Neudělali bychom jeden jediný pohyb, kdyby v jeho základech neležel náš „člověk plánů“.

Máme plán života uložený v hlubinách duše. V těchto hlubinách

neleží jen naše pudy, komplexy a frustrace, naše podvědomí je mnohem bohatší. Nosíme v sobě doslova určité předpoklady. Je to náš vlastní životopis zanořený pod hladinou vědomého duševního života. Bylo by přehnané tvrdit, že tam leží jako hotová věc, ale jako potenciál tam existuje a odtud vychází náš pohyb. Bez tohoto plánu bychom se na Zemi ani nepohnuli.

Neměli bychom se domnívat, že jako dospělí nejlépe víme, jak se životem pohybovat. Naše děti to často vědí mnohem, mnohem lépe. Můžete se třeba domnívat, že vaše dokonale vychovaná dcera se nemá co zahazovat s tím nevychovanecem od vedle, který by ji jen naprosto zkazil. Jednoho krásného dne ale přece potkají jeden druhého a od té doby jsou stále spolu. Můžete dělat, co chcete, ty dva od sebe nedostanete ani párem koní. Takové zkušenosti asi máte všichni: přátelství dvou dětí je hlubokou záhadou. Nikdo tomu nedokáže přijít na kloub. Nemá to vůbec nic společného s tím, jestli spolu dobře vycházejí. Mohou se bez přestání hádat a prát, a přesto být nerozlučnými přáteli. A pak najednou je přátelství ze dne na den pryč. Setkání, především ta v dětství, jsou pevně daná a neuděláme s tím nic. Není tu žádná svobodná volba. Jako by dítě vědělo, že přišlo na svět, aby s tímto určitým dítětem udělalo nějakou zkušenost, jako by vědělo, že má potkat právě tohoto určitého učitele, a koneckonců ani právě tyto rodiče nemá jen tak náhodou.

Měli byste si jednou zkusit podívat se na svůj život tak, že věci, které dnes označujete jako náhodu, se vám přihodily právě proto, že jste se s nimi chtěli setkat. Zpočátku není takové cvičení nijak těžké, protože samozřejmě začínáme s příjemnými věcmi, ale později zjistíme, že i hořké osudové události byly často neméně důležité. A všechny byly nutné k tomu, abychom naplnili svůj životní plán.

V anthroposofii označujeme tu podstatu, která patří k našemu smyslu pro pohyb stejně jako k našemu skrytému životnímu plánu, *životní duch*. To je velmi dobré označení, když si uvědomíme, že slovo život používáme dvěma způsoby. Na jedné straně se v základním biologickém smyslu vztahuje k žití rostliny, zvířete, našeho těla. Žijeme ale také v duchovním smyslu. Když řeknu: „Povězte mi něco o svém životě,“ tak nemám na mysli, jak se žije vašemu srdci či ledvinám. Říkám tím: „Vyprávějte mi něco ze své biografie.“ Slovo

Život používáme v biologickém a kulturním smyslu a biografie je život v kulturním smyslu slova. Je to život toho nebo onoho člověka. Proto životnímu plánu ukrytému v hlubinách duše říkáme životní duch; každý člověk má svého vlastního biografického ducha. Doufám, že se mi podařilo trochu ozřejmit, jaká je podstata individuálního založení, předpokladů každého člověka, a jak skrze toto založení potkáváme věci kolem nás, protože takový je náš plán.

Neměli bychom si to představovat jako příliš snadné. Naše schopnost setkávání může otupět. Většinou se to také stává: dětství a mládí odcházejí a my se pozvolna stáváme dospělými rozumnými lidmi. Mnohá setkání pak promeškáme, což znamená, že si jich nevšimneme, promeškáme jejich signály. To se může projevat velmi tragicky. Pomyslete jen na všechny ty lidi, kteří podnikají drahé daleké cesty a vlastně nezažívají žádná setkání. Někdo jiný se prakticky nehne z domu a každý okamžik mu přináší nějaké setkání. Otázka, kterou si samozřejmě můžeme klást, zní: Dá se s tím něco dělat? Můžeme schopnost setkání nějak rozvíjet?

Rudolf Steiner vytvořil pohybové umění, které pohybem činí viditelným to, co je jinak jen slyšitelné: tóny a slova. Někteří z vás jste již asi někdy zhlédli nějaké eurytmické představení nebo jste dokonce absolvovali nějaký kurz. V hláskové eurytmii odpovídají každé hlásce a samohlásce určité pohyby, které nejsou libovolné, nýbrž vyjadřují charakter jednotlivých utvářejících gest, sil dávajících tvar celé přírodě a dá se říci celému kosmu. Vzpomeňte na úvodní verš Janova evangelia: „Na počátku bylo Slovo.“ Slovo je princip, kterým bylo vše stvořeno. (V mnoha mýtech je samozřejmé, že stvoření povstává skrze zpěv nebo magická slova.) Všechny formy tohoto tvůrčího principu nám Rudolf Steiner předložil v eurytmii: jsou to relativně jednoduchá gesta, ale jejich přesné osvojení přesto vyžaduje důkladné školení. O eurytmii přitom Rudolf Steiner prohlásil něco velmi překvapivého: „Eurytmie v nás rozvíjí něco - a to především u dětí, kde působí nejsilněji - co si žádným způsobem osvojit nemůžeme, ani ve škole, ani v pozdějším životě.“ A toto něco je: smysl pro vnímání osudu, orgán, kterým vnímáme osud. Takový orgán potřebujeme stejně, jako k vidění světla potřebujeme oči. Přestože by všude kolem nás bylo světlo, bez očí to pro nás nemá

význam. V eurytmii se učíme obracet pozornost ke kosmickým silám (souhlásky, samohlásky atd.), které působí i v našem osudu.

Pojďme si to ozřejmit ještě jinak. Jde nám tu o schopnost prožívat setkání, tedy schopnost rozeznat, co skutečně v hloubi duše hledáme, jaký cíl máme. Naše pohyby v malém i velkém jsou zaměřeny na cíle. Podívejme se, jak v tomto smyslu působí naše kultura. Naší asi největší kulturní radovánkou je fotbal. Je to nádhera. Jasný cíl: brána! Tam je třeba střílet míč. Nej dokonalejší část stvoření, lidská ruka, se při tom nesmí použít, má se jen tak bimbát bezúčelně kolem. Pouze brankář může chytit míč rukou. Teď se podívejme pro změnu na házenou. Člověk přihrává nebo chytá: jemně, prudce, rafinovaně, překvapivě, různě. Je to vlastně obraz pro lidskou konverzaci. Oder do míče je tomu tak vzdálený, tak neuctivý a pohrdavý, jak jen si lze představit. A teď volejbal: fotbal hraný rukama! Člověk nepředává ani nechytá. Jen odrázení, odmítání: nerozhovor. Nyní si vzpomeňme na to, co jsme si říkali o eurytmii a o rozvoji smyslu pro pohyb a s ním orgánu pro vlastní osud, impulzy vycházející z našeho životního plánu. Snad můžete cítit, jak hluboce do nás zasahuje kvalita našeho pohybu. U eurytmie jde právě o hluboko jdoucí *setkání* s pohybovými prvky slova a zpěvu. A toto setkání je při eurytmii naším cílem - právě tak jako se můj soused X snažil setkat se svou přítelkyní.

Na tento životní plán se můžeme podívat ještě z jiné strany. Jedna strana by byla: životní plán je nám k dispozici hotový, rovnoměrně rozprostřený kolem nás a naším úkolem je být vůči němu bdělí. Jenže nesmíme věci vnímat příliš strnule. Na druhou stranu přece nemůžeme říci, že bychom nikdy nezažili setkání, které neleželo v našem plánu. Tak to není. Nejsme tu proto, abychom jen odmotávali vlákno osudu. Můžeme se také vždy pokusit získat vztah k něčemu, na čem nám vlastně vůbec nezáleží, co nám nic neříká. Jinak bychom zůstali navždy uvěznění svými omezenými obzory. Nicméně můžeme vnitřně velmi jasně rozlišit věci, na kterých nám záleží a na kterých ne. Tak to je už od školy. Sami jste si určitě všimli, co vám vyhovovalo a co ne. Naštěstí jsou i dnes školy, ve kterých se nezačíná příliš brzy s volitelnými předměty. Kdyby totiž člověk jako

dítě mohl příliš brzy začínat volit své předměty, nikdy by si nemusel zvykat na něco nového. Přitom máme velmi silnou potřebu osvojit si něco nového, i když víme: „To mi v životě nepůjde, to mi nevyhovuje, to je pro mě pole neorané.“ Ti z vás, kteří už o těchto věcech něco četli, vědí, že to, o čem nyní mluvím, označujeme jako *stará* a *nová* karma. Máme starou karmu, kterou znovu poznáváme, ale vytváříme si také novou karmu, když vyvíjíme nové zájmy. Tím můžeme snadno rozlišit jedno od druhého. To, co vám jde jakoby samo, souvisí s vaším životním plánem, věci, které si musíte nejprve pracně osvojit, jsou však minimálně stejně důležité, protože bez nich byste se stali izolovanou osamocenou bytostí.

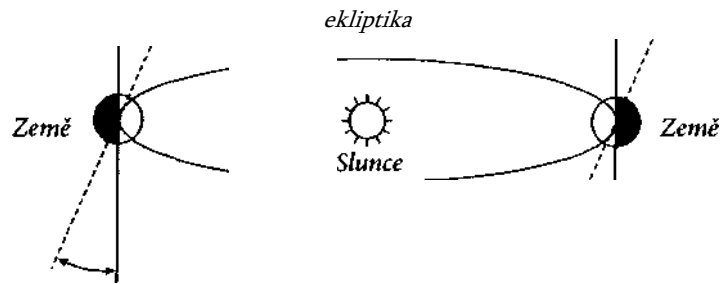
Rudolf Steiner uvedl k pochopení nové a staré karmy velmi jednoduchý příklad. Když večer napíšu dopis, tak tento dopis naleznu příští ráno na psacím stole. S tím nic nenadělám. Jsem však svým včerejším jednáním zbaven svobody? Ne, protože mohu dopis ještě jednou kriticky pročíst a vylepšit. Mohu ho hodit do schránky, nebo ho mohu roztrhat a adresátovi zavolat a podobně. Vytvářím nový osud, novou karmu.

To jsem vám chtěl vysvětlit ohledně tohoto úžasného smyslového orgánu, díky kterému se pohybujeme. Navzájem se křížící pohyb ve fyzické rovině: jdeme odtud tam, zatímco „člověk plánu“ kráčí proti nám odtamtud sem. Možná už tušíte, že to má co do činění se *Střelcem* (x'). První instrukce, kterou dostanete, když budete chtít střílet z pistole nebo třeba z luku, což je mnohem elegantnější, bude, že si nemáte představovat, že střílíte od sebe k terči, ale že již jste uprostřed terče. Jen tak se tam také trefíte. Musíte začít u cíle. Když začnete mířit od sebe, nikdy se netrefíte. Musíte mít pocit: to je můj cíl. Pak máte mnohem větší šanci, že se také do cíle dostanete. Při všech cílených procesech se učíme vycházet od cíle, vycházet od konce. Odtud jsou kulka nebo šíp přitahovány. To je podstatou střelce, že cílí, že začíná od konce, od konečného cíle.

Samozřejmě, že náš smysl pro pohyb prožíváme především nohama a rukama. Existuje jedno zajímavé vyjádření Rudolfa Steinera ke skutečnosti, že máme právě dvě nohy. Cituji: „To, že člověk není žádný sloup, zejména že se nerodí s nohama nebo rukama srostlýma k sobě, souvisí s tím, že tu existuje střídání ročních dob, že léto a

zima duchovně působí něco, co poukazuje na různé kosmické vztahy Země a jejího okolí.“

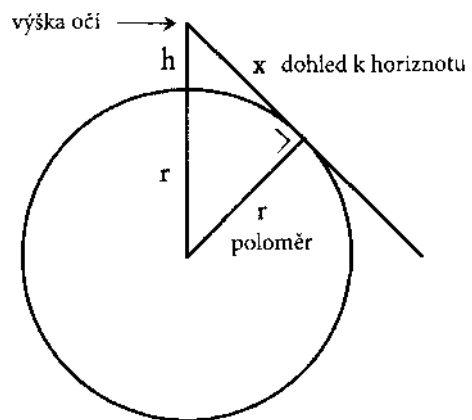
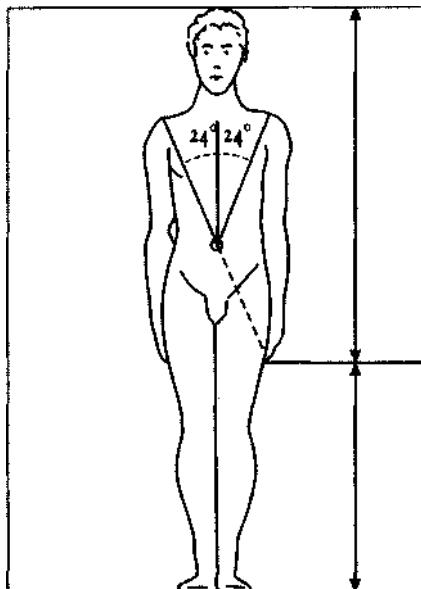
I ty nejsamozřejmější věci mají své hlubší pozadí. Není dílem náhody, že máme právě dvě nohy a dvě ruce. Ani naše pozemská chůze není libovolná. Víte, že obvod Země činí nějakých 40 tisíc kilometrů. Překvapivě bychom potřebovali právě jeden rok na to, abychom - teoreticky - obešli pěšky Zemi. Zkuste si to sami spočítat.
Běžná rychlost

chůze, když se neloudáme ani nespěcháme, je cca 4,5 km za hodinu. Můžete samozřejmě namítnout: Dobře, ale nejdou ženy vzhledem k jejich menší průměrné výšce také pomaleji? Na to existuje odpověď: Samozřejmě, ale Země také není úplně kulatá; obvod je ze západu na východ trochu delší než ve směru sever - jih, tedy přes póly. V tomto ohledu je Země oboupohlavní, tak jako i člověk byl původně stvořen muž a žena dohromady (Genesis 1, 27). Střídání ročních dob vyplývá ze sklonu zemské osy vůči ekliptice (rovině, ve které všechny planety obíhají kolem Slunce). Úhel, který osa s ekliptikou svírá, je $23,5^\circ$, po zaokrouhlení 24° . U vzpřímeně stojícího člověka se kyčelní kloub nachází právě uprostřed jeho výšky. Představme si nyní kruh kolem člověka se středem v kloubní jamce kyčelního kloubu. Ze školy jistě víte, že obvod kruhu spočítáme jako n krát průměr kruhu; 7π se rovná $3,14 \dots$. Kruh dělíme na 360° . Když nyní výšku člověka vynásobíme $3,14$, získáme tím „jeho“ kruh. Ten můžeme nakreslit na zem

jako přímku. Pro pokus, který nyní uděláme, je lepší nanést obvod kruhu dvakrát za sebou na přímku (viz obrázek). Když teď někoho požádáme, aby přešel délku dvou obvodů svého kruhu, bude na to potřebovat právě patnáct kroků. Patnáct kroků na dvakrát 360° , tedy 720° ; každý krok $720 : 15 = 48^\circ$. Právě dvojnásobek sklonu zemské osy! Znamená to, že našima nohama při každém kroku provádíme kyvadlový pohyb s vychýlením právě 24° od své osy, tedy přímkou procházející naším vzpřímeným tělem do středu Země. Takto úzce je náš pohyb provázán s pohybem Země, planety našeho osudu. Obě písň jsou složené tak, aby souzněly.

Pokud vzpažíme, není již střed naší výšky v kyčelním kloubu, ale v pupku. Naše ruce mají mnohem větší svobodu pohybu, přesto mají jedno pevně dané omezení: vzájemná vzdálenost ramenních kloubů je vymezena klíčními kostmi, které jsou spojeny s prsní kostí. Úhel svíraný oběma krajními konci klíčních kostí vůči pupku je rovněž 48°

Nákres k výpočtu zorného pole oka k horizontu
(není v měřítku)

(dvakrát 24). Opět vidíme, jak se tu jinou, ale opět charakteristickou formou projevuje vztah k Zemi.

Následně si můžeme také položit otázku: Proč je člověk veliký právě tak, jak je, tedy v průměru 1,72 m? To jistě o něčem vypovídá, obry a trpaslíky v pohádkách přece považujeme za abnormální odchylky. Protože člověk je velmi výrazně orientován na zrak, můžeme si otázku položit také následovně: Jak dlouhé je zorné pole člověka? Představme si nyní Zemi jako hladkou kouli. Jakou vzdálenost má člověk před očima až k horizontu? To lze spočítat následujícím způsobem:

Jsou dány: zemský obvod = 40 000 km, zemský poloměr 40 000 : 2 π = 6 366 km. Výška očí je u člověka cca 10 cm pod celkovou výškou, tedy při průměrné výšce 1,72 m ve výšce $h = 1,62$ m. Spočítejte vzdálenost x mezi okem a horizontem.

Z Pythagorovy věty vyplývá:

$$\begin{aligned}x^2 + r^2 &= (r + h)^2 \\ &= r^2 + 2hr + h^2 \\ h^2 x^2 &= 2hr + h^2\end{aligned}$$

Nyní můžeme h^2 oproti $2hr$ pominout. To je zřejmé, když si uvědomíme, že h je výška malého človíčka na obrovské zeměkouli. Proto můžeme bez znatelného dopadu na výsledek napsat rovnici i jednodušeji jako

$$x^2 = 2hr, \text{ tedy } x = \sqrt{2hr}$$

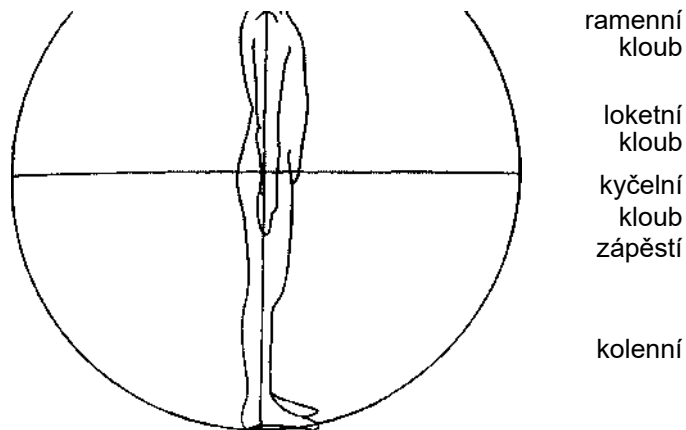
Průměrná výška očí je $h = 1,62$ m = 0,00162 km, zemský poloměr $r = 6 366$ km. Dosazením do rovnice vzdálenost horizontu od lidského oka:

$$x = \sqrt{2 \cdot 0,00162 \cdot 6366} \text{ km} = 4,5 \text{ km}$$

To je zhruba hodinka pěší chůze. Když se člověk podívá za sebe i před sebe, dá to dohromady 9 km. To jsou 2 hodinky chůze nebo dvanáctina dne. Den je, jak víte, doba, za kterou se Země jednou otočí okolo své osy.

Čísla jsou pro nás dnes většinou něco zcela abstraktního, neskutečného. Ale proporce, souvislosti, souzvuky a kompozice čísel poukazují na, pro nás bohužel již neslyšitelnou, hudbu sfér, kosmickou hudbu, o které mluví například Pythagoras. Ať je nějaký obraz velký nebo malý, kompozice zůstává stejná. A krásný obraz je velkolepý, i když je úplně malý. Teď přejdeme k dalšímu smyslovému orgánu, *smyslu pro rovnováhu*. Vidím na vás, že si všichni myslíte: „Jasně, tenhle smyslový orgán dobře znám, s tím nemám problém. Rovnováhu udržím docela dobře!“ Položme si ale otázku: „Jak to přijde, že člověk udrží rovnováhu?“ Zdá se to tak jednoduché a přitom je to nanejvýš složitá věc. Jedno je přitom ovšem jisté: rovnováhu můžete udržovat pouze vůči přitažlivosti. Nelze držet rovnováhu ve stavu beztlíže. Kdybychom byli bytostí vznášející se v prostoru, nedržela by se nám rovnováha tak snadno. Malé dítě se musí nejprve naučit stát, musí se nejprve cítit na Zemi doma, mít pod nohama pevnou zem, aby se mohlo učit držet rovnováhu. Pomocí svého hmatu si uvědomujeme svůj tělesný dům, pomocí životního smyslu zakoušíme jeho aktuální stav, pomocí smyslu pro pohyb v tomto domě bydlíme - neboť když se hýbeme, bydlíme tím skutečně ve svém těle. Pomocí smyslu pro rovnováhu se však nyní vydáváme ven do světa. Musí to být skutečně vnější svět, pokud možno tvrdá, pevná zem, neboť udržet rovnováhu ve vodě je o dost těžší. Skutečně doma se cítíme jen na pevné zemi. Všichni určitě víte, že máme rovnovážné smyslové ústrojí. Jedná se o tři krásné půlkruhové kanálky, obloukové chodbičky, které jsou umístěny kolmo k sobě a pokrývají tak 3 prostorové rozměry. Díky nim se orientujeme v prostoru. Rovnovážné ústrojí úzce souvisí s takzvanými motorickými nervy (které ve skutečnosti pohyb vnímají, ale nevyvolávají), které spojují mozek se svaly. O jeho další souvislosti s hlemýžděm sluchového ústrojí budu podrobněji mluvit, až se dostaneme v našem výkladu ke sluchu. Zde to vynechám. Zaměříme se nyní pouze na ony tři půlkruhové kanálky. Nejdříve ze všeho nás bude zajímat, kde přesně se toto rovnovážné ústrojí v těle vlastně nachází. Všichni víme, že člověk stojí a kráčí vzpřímeně. Mělo by to tak aspoň být, jak se vám pokusím ozřejmit. Podívejme se nyní na tuto postavu,

rovnovážné ústrojí čelistní kloub

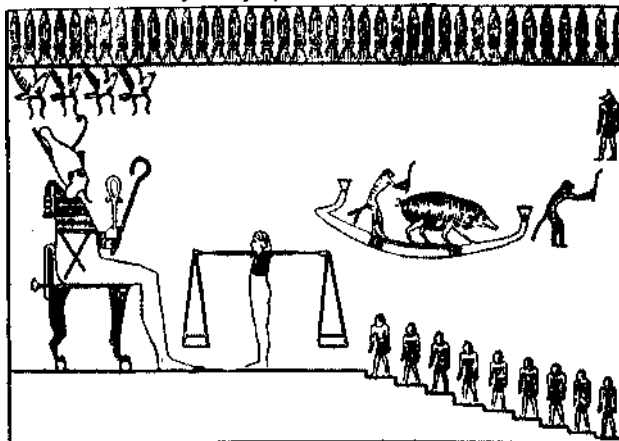
kloub kotník

kteřá zde stojí v předpisovém pozoru. Můžeme nakreslit jednu přímkou, která bude procházet skrze kotník, kolenní kloub, zápěstí, kyčelní kloub (přesně uprostřed), hlavici stehenní kosti, loketní kloub, ramenní kloub, až se konečně, cestou přes čelistní kloub, vynoří v hlavě u rovnovážného ústrojí. Určitě řeknete: „To je přehnané, tak nikdo normálně nestojí.“ Správně, ale přesto od tohoto ideálního postoje vždy vycházíme. Říkáme, že se někdo hrbí, že má převislé břicho nebo vytočenou pánev, nebo že někdo nosí nos pěkně nahoru. Za pomoci znázorněného postoje jako výchozího bodu usuzujeme, že někdo špatně stojí. Naše vnitřní prožívání vlastního postoje nám říká, že správně člověk stojí ve vertikále.

Souhra mezi tělesným pohybem a udržováním rovnováhy je ohromující. Pomyslete jen na širokou škálu dětských her: skákání přes švihadlo, hra s obručí, kotrmelce, ale i zápasení, žonglování, tanec, akrobacie, gymnastika a to nejtěžší vůbec: chůze po prověšeném laně. Žádná jiná bytost, žádné zvíře neuskutečňuje takové bohatství pohybů. Výslovně nemluvím o výkonnostním sportu. Mnohem lepší, než se specializovat na to být o desetinu vteřiny rychlejší, je jednoduše lidsky procvičovat všestrannost, především v dětství a dospívání.

Základem této šíře je podivuhodná stavba lidského těla. U člověka mluvíme o takzvané labilní rovnováze. Lidská lebka má tu vlastnost, že je usazena na trupu v průběžně vyrovnávané rovnovážné poloze. U šimpanze je to úplně jinak. Jeho čelist, dalo by se říci, vyčnívá ven z lebky. Možná je vám známo, že lebky opičích mláďat jsou velmi podobné lidským. Když pak porovnáme lebku opičího mláděte s dospělým jedincem jeho druhu, pravděpodobně nás přinejmenším udiví, jak výrazně se tato lebka mláděte, původně silně připomínající lidskou, promění do úplně odlišné formy. Původně je lebka opičího mláděte velmi lidská s pěkným oblým čelem, které později úplně zmizí. Budeme-li se na věc dívat zcela fenomenologicky, číst v přírodě jako v knize, mohli bychom říci, že opice musí pocházet z člověka a ne naopak. Malá opička vypadá jako scvrklý človíček. Dospělá opice je však od lidské podoby mnohem vzdálenější. Praobraz člověka se krásně projevuje v jeho držení těla; to se ve zvířecí říši úplně ztrácí. Můžete samozřejmě namítnout, že papoušek nebo tučňák jsou také vzpřímená zvířata. To ale příliš nesedí, protože oba tyto tvorové jsou svou stavbou těla neustále přikrčení.

Mnohem moudřejší než my dnes byli v této oblasti staří Egypťané. Vyprávěli si, že lidská bytost je po smrti vážena. Na mnoha vyobraz-

Nalevo bůh Osiris, napravo 9 soudců.
In: Wallis Budge, From Fetish to God in Ancient Egypt, Londýn 1934

nich můžeme vidět, jak je lidské srdce, duše člověka, váženo Anubisem. Musí být stanoveno, zda byl jeho život v rovnováze s jeho bytostí, s jeho životním plánem, to znamená s Maat, pravdou a světovým řádem daným od boha. Když Anubis určí, že rovnováha je porušena, pak se lidské duše chopí přihlížející netvor. Na obrázku, který můžete vidět před sebou, je lidská postava stojící před trůnem Osirida sama znázorněna jako váha. A protože váha zůstává v rovnováze, může být netvor odveden pryč. Zesnulý se nyní sám stává Osiridem.

Pokud rozřízneme lebku, můžeme v lebeční bázi objevit do té doby dobře ukryté rovnovážné ústrojí, ony tři půlkruhové kanálky. A tato skupina tří kanálků se nachází v jedné rovině se všemi právě vyjmenovanými klouby. Vidíte, že lidská postava je skutečně něčím na způsob vah. A pokud tomu tak není, tak říkáme, že dotyčný se hrbí, stojí nakřivo a podobně. Jakoby přirozeně vycházíme z toho, že právě taková je ideální stavba lidského těla.

Možná vám nyní přijde matoucí, že i u hmatu jsme mluvili o znamení vah. Tam se však jednalo o pozemskou tíži dané věci. Ukázali jsme si při té příležitosti, že hodnota věci, kvalita, je nezávažitelná. Tu lze vynést na světlo pouze na nebeských vahách archanděla Michaela nebo - jako zde - egyptského božstva. Protože těmi je zkoušena hodnota zesnulého, ověřuje se, zda byl vzpřímenou, rovnou bytostí. Jak smysl pro rovnováhu, tak celá lidská postava jsou odrazem těchto duchovních, morálních „vah“.

Z toho můžete vidět, že rovnováha je bezprostředním výrazem naší vlastní bytosti. A tato vlastní bytost je v anthroposofii nazývána JÁ. Lidské já. Odpovídá to i našemu prožívání. Prožíváme lidskou postavu jako výraz svého já právě proto, že vzpřímeně kráčíme. Prožíváme já jako přímku v člověku. Tak jako individualita je já, tak i její postava je já. To prožíváme v rovnováze. Stojím, obstojím, sestávám: existuji. Stojím si za svým. Když se dva lidé chtějí setkat, jeden druhému podat ruku, povstanou.

Můžeme také pozorovat dítě, které se učí stát. Vždy je to velmi vítězoslavný výraz, když se mu to podaří. Prožívá v tu chvíli svou vlastní bytost a to je něco mocného. Dosud bylo jen takové plazivé škrmě. Teď je konečně člověkem, teď tady, kde stojí. Sami sebe

prožíváte nejsilněji, když vzpřímeně stojíte. Stání je výrazem naší podstaty.

Proto je na pováženou, že mladí lidé - ale i dospělí - dnes stále častěji spíš visí než stojí, případně sedí nebo leží. Neboť teprve vzpřímený člověk tu stojí sám za sebe. Je to samozřejmá věc, kterou každý může zažít sám na sobě. A vše, co činí vzpřímené stání nemožným, zažívá také člověk jako násilný útok na své já. Nevím, jestli jste někdy zažili silnou mořskou nemoc a onen s ní spojený pocit bezmoci, ztráty sebe sama. Tehdy má člověk jen jedno přání: „Kéž bych radši nebyl.“ Ale jakmile jste znovu na pevnině, cítíte se jako znovuzrození. Konečně zas můžete nabýt rovnováhy.

S alkoholem je to přesně naopak. Tehdy nám naopak přijde legrační se potácet. Člověk prožívá sám sebe jako úžasnou, všechno zvládající bytost, jakkoliv to ostatní tak nevnímají. Váš rozplizlý obličej vypadá ostudně, nicméně všechen pocit studu je ten tam. To nejcennější na člověku - jemná duševní škála pocitů - se právě někam nepozorovaně vytrácí. Možná řeknete: „No jo, ale troška přece neškodí, člověk se lépe uvolní.“ Inu ano, ale po „troškách“ byste mohli ospravedlnit cokoliv.

Nyní zpět k normálnímu stavu. Otázka zní: Jak funguje rovnováha? Jak udržuji svoji rovnováhu právě teď a tady? Postrkují nějak sám sebe zvenčí, držím se nějak zevnitř? Ani jedno, rovnováhu držíme díky našemu okolí! Možná to zní zvláště, ale mohu zde bez zjevné námahy vzpřímeně stát jen proto, že moje bytost vyplňuje celou tuto místnost. Dosahuji až ke stropu, ke každé garnýži, každým dveřím, k vám, ke zdi za vámi, až k lustru. Cítím celý tento prostor. Moje bytost je něco, co sice vyvěrá z nitra, ale vrhá se do prostoru. Nadsmyslově jsou věci velmi pružné. Když venku kráčím pod hvězdným nebem - nelekejte se těch světelných let, naše bytost si s takovými vzdálenostmi hravě poradí - dosahuje moje bytost ke stromům, mrakům, hvězdám. Když jsem v místnosti, tak se rozprostřu jednoduše jen mezi její čtyři stěny. Ale vždy vyplňuji prostor. Již máme tu zkušenost, že není zas tak nepředstavitelné, že náš pohyb nevychází od nás, ale ve skutečnosti míří k nám. Zkusme si nyní představit, že i sami sebe uchopujeme vlastně zvenku, z okolí a jeho architektury. Nevysvětlovalo by to mnohé? Například by to umožnilo pochopit

některé základní fenomény. Jedním velmi dobře známým a o to záhadnějším fenoménem je závrať. Co to vlastně je? Co se děje, když se ocitnete na okraji hlubokého srázu? Proč najednou dostanete strach? Proč ucítíte prázdnotu hrozící vás strhnout do sebe, takže musíte ucouvnout a raději se o něco rychle opřít? Máte iracionální strach, že vás ta prázdnota vsaje. Proč? Protože najednou nemůžete cítit prostor, který jinak všude kolem sebe vnímáte. Když to přejde a vy se o chvíli později můžete již klidněji podívat do údolí, co se muselo stát? Tehdy již „naplníte“ celé údolí, a to vám opět poskytne oporu: „opíráte“ se nyní o potůček, kameny, dům v údolí a kostelní věž. Nacházíte ve všem oporu, cítíte celý prostor. To je schopnost, kterou sdílíme všichni.

Dříve bývávaly takové veselé vesnické jarmarky, jaké jsou dnes již bohužel pryč. A na těchto jarmarcích mohl člověk skutečně leccos zažít. Například tam býval takový prostor, který zvenku vypadal trochu jako kůlna a dalo se do něj za peníze vstoupit. Když tam člověk vešel, posadil se s ostatními diváky na připravené lavice. Kolem sebe viděl, že zevnitř je vše zařízeno jako normální pokoj, záclony, dveře, na stěně byla namalována kamna a květináče s muškáty. Chvilí poklidně hrála hudba, když tu najednou se začal celý pokoj trochu pohybovat; velmi zvolna, ale znatelně. Byl to velmi nepříjemný pocit. Pokoj se houpal stále silněji, jak na houpačce, až se najednou celý otočil. Co v tu chvíli člověk dělal? Držel se křečovitě lavice, zatímco se kolem něj všechno točilo! Když ale jen na okamžik zavřel oči, vše ihned přestalo a on seděl v naprostém klidu na lavičce. Tak mohl člověk velmi dobře zažít, že svou rovnováhu udržuje tím, že vyplňuje okolní prostor. Chápete, co mám na mysli? Když se pokoj kolem mě začal otáčet, byl jsem úplně zmatený, aniž by se přitom dělo něco s mým tělem, když jsem zavřel oči, nedělo se skutečně nic, protože jsem okolní prostor přestal vnímat. Tak se dalo na jarmarcích velmi přesvědčivě zažít, jak funguje naše rovnováha.

Je pozoruhodné, že u rovnováhy máme vlastně co do činění s pravým opakem bolesti. Bolest vzniká tak, že se odchýlíme od svého pravo- obrazu. Je stínem vrženým naší vyšší bytostí. Neodpovídáme naší vyšší podstatě a cítíme se tím nezdraví, nemocní. I proto se u životního smyslu setkáváme spíše s negativními, nepříjemnými

pocity. Životní smysl totiž naplňuje správně své poslání především tehdy, když nás varuje, jakmile s námi není něco v pořádku. Oproti tomu udržovat rovnováhu je předpokladem dobrého tělesného pocitu. Pokud nedokážeme v klidu sedět, držet rovnováhu, cítit prostor, je to neskutečně nepříjemný až odporný pocit. Nutně se potřebujeme znovu zmocnit alespoň kousíčku prostoru. Takže když vnímáme životním smyslem, zjišťujeme, že jsme se odchýlili od našeho vzoru a k němu se máme vrátit; zatímco pro navrácení rovnováhy musíme někde ve světě najít kousek sebe samých a zmocnit se ho.

Ale jak to tedy vlastně je? Máme každý svůj vlastní prostor, nebo obýváme jeden společný? Obojí je správně. Co nám vlastně umožňuje, že máme nějaké stanovisko? Jen si zkuste představit, že byste bez ustání jen plynuli jako voda. Neměli byste určitě žádné stanovisko. Nikdy byste nemohli sami ze svého místa všechno v klidu přehlédnout. Nikdy byste se prostoru kolem sebe nezmocnili. Pro získání rovnováhy je vždy třeba určitý druh klidu. Samozřejmě že můžete udržovat rovnováhu i v pohybu, jako třeba při běhu. Vždycky ale máte nějaký klidový bod, bod na horizontu, nebo něco jiného, podle čeho se orientujete. To můžete zažít v případě mořské nemoci, kde ztrácíte orientaci, protože horizont se začal pohybovat. Za normální situace vychází naše orientace z nějakého nehybného místa, z klidného zážitku v prostoru, nejlépe z pevného a vodorovného podkladu. To je to, co potřebujeme pro zaujetí stanoviska. A zaujetím stanoviska vstupujeme do svého vlastního prostoru.

A jak je to s tím společným prostorem? Představte si, že byste všichni na chvíli usnuli, načež bych krátce a silně uhodil do stolu, a tím vás všechny probudil. Tehdy by nastal zajímavý přechod. Dokud jste spali, byli jste každý ponořen do svého vlastního světa, každý z vás měl sny, které jsou jen jeho. A pak ve chvíli, kdy jste se probudili, vstoupili jste všichni do stejné místnosti. Je to nesmírně zajímavé, jak každý sice ze svého stanoviska, každý ze své vlastní postele, ale přece všichni společně sedíme v jednom prostoru. Tak je tomu jen u lidí. U zvířat byste se s něčím takovým nesetkali. Zvířata se nikdy neprobouzí do společného prostoru. Můžete to skvěle pozorovat v

zoo nebo na statku, jak jednotlivá zvířata mívají jedno druhé. Zjistíte, že jednotlivá zvířata nemají nejmenší zájem o ta ostatní. Nikdy nezažijete, že by jedna kráva přišla k druhé a zabučela: „Podívej, tohle je teda chutná jemná travička.“ To se u zvířat nedeje. Nikdy nevezme jedno zvíře druhé s sebou, aby mu něco ukázalo. Určitě teď namítnete, že přece ano, že třeba včely mají své tanečky, kterými říkají dalším včelám, co mají dělat. To je něco jiného, to je signální soustava, která souvisí s instinkty a přežitím, v tomto případě s medem. Nikdy se navzájem nikam nevzaly. Taky nikdy nezažijete, že by nějaké zvíře řeklo: „Jen se podívej, jak je to tady pěkné.“ Tak to prostě mezi zvířaty nechodí. To jde jen u lidí a velmi úzce to souvisí s orgánem pro rovnováhu.

Na jedné straně zaujímám své vlastní stanovisko, stojím na určitém místě. A na druhé straně žiji s určitou skupinou lidí ve společném prostoru. Můžeme jeden druhého skutečně vnímat, sejít se, hovořit spolu, dorozumět se, sledovat myšlenky toho druhého, můžeme se objektivně vnímat. To vše je možné díky společnému prostoru.

Možná mi budete namítat, že přece i zvířata se navzájem objektivně vnímají. O tom ale nemůže být řeč. Říkám to vědomě velmi vyhraněně, v extrémní podobě. Činím tak proto, že v naší kultuře je dnes velmi silný sklon stavět člověka a zvířata na stejnou úroveň. Má to pro nás samozřejmě určité výhody. Například pak již nepotřebujeme svědomí a můžeme si dělat, co se nám zlíbí. Já však chci zdůraznit, že tu jsou právě určité velmi zřetelné rozdíly. Vezmu jeden z nejjednodušších. Jedno malé káčátko se ztratilo mamince kachně na vodním kanálu a zabloudilo. Myslíte, že když kolem popluje jiná kachní panímáma, že si ho všimne? Kdepak! Tato druhá matka bude neklidná, protože káčátko vydává znepokojivé zvuky. Kachna je naprosto zmatená, protože slyší podivné zvuky, které nemůže nikam zařadit. Nevidí žádné cizí malé káčátko. Zkuste si to představit. My dokážeme potkat jeden druhého v jednom prostoru, ale zvířata to nedokáží. Možná jste v nějakém přírodopisném dokumentu viděli tuto nebo podobnou scénu: mládě africké gazely ztratilo matku. Pak se setká s celým gazelím stádem, ale žádné ze zvířat je nepřijme. Mládě běhá od jedné matky k druhé a svou vlastní nemůže najít. Mládě tedy vidí stádo velmi dobře, ale pouze jako masu, do které se může pustit

hledat svou matku. Představte si teď velké stádo ovcí. Když se tam nějaké jehně o pár metrů opozdí za matkou, najde pak opět naprosto bezchybně její vemínko. Ne proto, že by ji vidělo, ale protože sleduje svůj instinkt! Rozumíte tomu? Zvířata jsou odněkud někam vedena svým instinktem. Jehně vemínko nehledá, ani nápad, prostě k němu přijde.

Proč ale jedině člověk má tuto rovnovážnou tělesnost? Proč jen člověk je do země zabodnutou osou, od které může zaujímat stanovisko? A proč jen člověk může vyjít ze sebe a potkávat se s věcmi? Protože díky smyslu pro rovnováhu máme na jedné straně možnost zaujmout své vlastní stanovisko, zatímco na druhé straně nás smysl pro rovnováhu všechny začleňuje do společného prostoru, protože je to prostorový smysl. Tuhle dvojitou schopnost jsem se vám dnes snažil vysvětlit: naši schopnost naplňovat prostor, schopnost sebezpřesahu v tom smyslu, že nám umožňuje navzdory našemu vlastnímu stanovisku spojit se s druhými. V anthroposofii pro ni existuje název: *duchovní svébytí*. Je to něco jiného než „já“. Zkusím to opět osvětlit na příkladu. Jak jsem již vyložil, každý z nás má svou vlastní biografii a každý nějakou oblast, kde se cítí doma. A když se někdo v něčem cítí opravdu doma, například v matematice nebo v dějinách, když nějakou určitou oblast zpracuje tak, že se stane součástí jeho samého, pak máme co do činění s duchovním svébytím. To je velký rozdíl mezi tím, kdo něco jen opakuje, a tím, kdo si to skutečně osvojil. To první je napodobování, to druhé duchovní svébytí.

A když se stane něco úplně a zcela vaší součástí, můžete to na jedinou předávat druhým. Zní to jako protimluv: co je zcela osobní, platí i pro druhé. Tíhneme většinou k myšlence, že jen to, co je zcela vyabstrahované, platí i pro druhé. Samozřejmě, součet všech úhlů v trojúhelníku je pro nás všechny 180°, ale proto je to také šedá teorie. Co platí pro každého, je nuda. Zajímavé je právě to nejosobnější, jen to se totiž také osobně dotýká někoho dalšího. Umělci to vědí. Umělec může pracovat jen na osobním a o co osobnější je, o to víc může druhé oslovit. Goethův Faust je typicky německý a typicky Goethův. A proto je univerzální! Stejně tak Hamlet: typicky anglický, typicky shakespearovský, a proto má význam pro každého, pro celé lidstvo. To můžeme chápat pod pojmem duchovní svébytí.

Mezi „já“ a duchovním svébytím je tedy velký rozdíl. Svě „já“ zažíváme skrze smysl pro rovnováhu, je jeho základem. Tím si určujeme stanovisko. Ale právě proto, že od něj vyplňujeme prostor, vstupujeme do vztahu k okolnímu světu, dostáváme se ke svému duchovnímu svébytí. Je to velmi složitý pojem, přesto ho známe z běžného života. Kterého učitele jste měli nejraději? Pravděpodobně ne toho, který ve svých hodinách jen předčítal, ale spíše takového, který dokázal přidat i osobní důraz. Takový si přinejmenším něco málo skutečně osvojil, a to je obsahem slova duchovní svébytí. Co si člověk osvojí, je náhle přenositelné na jiné, to je velká hádanka duchovního svébytí. Je to ten těžko pochopitelný paradox: určíme své vlastní stanovisko a díky tomu se spojíme s druhými. Když jsem v rovnováze, nevnímám objektivně jen sebe sama, ale také něco jiného. Řeknu to nyní velmi jednoduše:

Smyslu pro rovnováhu vděčíme za to, že máme smysl pro bytí, pocít, že něco je. Jak to, že můžu jen tak říct: „Tam stojí strom, tam běží pes, tam jede auto“, a přitom mít jistotu, že všechno ostatní skutečně existuje? Protože mám své stanovisko, ale nezůstávám sám v sobě, vidím jednoduše i vše ostatní jako existující ve společném prostoru.

A právě tento paradox nazýváme duchovní svébytí. Svěbytí nemá nic společného s egoismem, je to právě opak egoismu, proto také k němu patří označení duchovní. Duchovní svébytí není nic egoistického, duchovní svébytí je to osobní, co nás spojuje s ostatními. A možná můžete mít pocit, že tohle velmi úzce souvisí s *Kozorožem* (ýjo). Není to snad nádherný obraz: kozorožec, který samotářsky stojí na nějakém naprosto nedosažitelném skalním ostrohu? Nevím, jestli jste někdy kozorožce viděli, ale můžete to pozorovat i u kůzlete na statku. Stojí svými čtyřmi nožkami na vratkém balvanu a udržuje rovnováhu. Něco takového neuvídíte ani u kočky. Není to snad výraz velkolepého triumfu: stojící kozorožec s celým prostorem okolo něj. Odkud pochází ta obrovská síla jeho osamělého postoje? Z celého okolí, z celé přírody. Stojí nad vším jako vládce. Tento výraz triumfu jste možná již mohli v až dojemné podobě spatřit, a to když lidské mládě v prvním roce života poprvé stojí nad světem bez opory.

Chtěl bych se dnes rozloučit několika verši, ve kterých jsou vyjá-

dřena tajemství spjatá se smyslem pro pohyb a smyslem pro rovnováhu. Ty první jsou od Christiana Morgensterna, velkého poutníka k duchovnímu životu, ty druhé od Friedricha Nietzscheho, jehož Zarathustra v ohnivém nadšení vyzývá lidi, aby se stali tanečníky.

Ten, kdo nezná cíl, jen sotva
cestu přečká.
Půjde ze všech sil, však stále
dokolečka.

Pro tanečníky:

Po hladkém ledě jak v ráji jede,
ten, kdo si v tanci dobře vede.

Albert Soesman